

Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd č. 24

ZPRÁVY

Bohuslav František Klíma šedesátiletý

Ač by mu to málokdo hádal, oslavil letošního roku své šedesáté narozeniny dlouholetý člen katedry historie PdF MU docent Bohuslav Klíma mladší. Rok 2010 přináší doc. Klímovi hned dvě významná jubilea – necelé dva měsíce po svých kulatinách totiž počátkem července spolu s týmem spolupracovníků zahájil jubilejní 25. archeologickou výzkumnou sezónu na „své“ lokalitě – velkomoravském hradišti sv. Hypolita u Znojma.

Doc. PhDr. Bohuslav František Klíma, CSc. se narodil 3. května 1950 v Brně v rodině významného moravského archeologa doc. RNDr. Bohuslava Klímy, DrSc., specialisty na období paleolitu (starší doby kamenné), který i ve světě proslul zejména svými výzkumy tábořišť lovců mamutů v jihomoravských Dolních Věstonicích (naposledy unikátním objevem trojhrabu mladých lidí), v Pavlově, Petřkovicích u Ostravy, či v jeskyních Moravského krasu, především v Pekárně.

V letech 1968–1973 jubilant vystudoval filozofickou fakultu tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (UJEP), obor archeologie – historie. Ještě před dokončením studií (v roce 1972) začal pracovat jako archeolog a historik v Oblastním muzeu jihovýchodní Moravy v tehdejších Gottwaldově, kde hned v prázdninovém období provedl svůj první archeologický výzkum u Malenovic. Na jaře následného roku se mu naskytla možnost ucházet se o místo asistenta na katedře historie Pedagogické fakulty UJEP v Brně. Tam také po své promoci nastoupil a zahájil tak i svoje pedagogické působení. I v průběhu roční vojenské služby, kterou absolvoval na Vojenské akademii v Bratislavě, se mu dařilo udržovat úzké kontakty s archeologií a historií. Na akademii měl na starost práci s mládeží – bratislavskými školami a navíc se podílel na obnově expozice o historii vojenství, instalované přímo v prostorách akademie. Po absolvování vojenské služby se vrátil na fakultu a aktivně se zapojil do vědeckovýzkumné i pedagogické práce. Vedle toho obhájil na filozofické fakultě v roce 1976 disertační práci *Stavební kování velkomoravské architektury* a získal titul PhDr.

Jako asistent a následně od r. 1976 jako odborný asistent působil na Pedagogické fakultě do listopadu 1979. Tehdy však nejen do jeho další odborné i pedagogické práce, ale i životních plánů výrazně zasáhla realizovaná vysokoškolská reforma. Ta ve svém důsledku vedla k redukci pracovišť na brněnské univerzitě a téměř k zániku do té doby se slibně rozvíjející katedry historie na PdF, tvořené mladým kolektivem. B. Klíma proto změnil působiště. Po úspěšném konkurzním řízení nastoupil na místo odborného pracovníka Archeologického ústavu Československé akademie věd (AÚ ČSAV) v Brně s vědeckým zaměřením na výzkum velkomoravského ústředí v Mikulčicích. Na AÚ v Brně zastával funkci zástupce vedoucího slovanického oddělení a v Mikulčicích se jako zástupce vedoucího výzkumu doc. PhDr. Z. Klanici, DrSc., aktivně podílel na řízení více než dvacetičlenného vědeckovýzkumného týmu.

Odborný zájem zaměřoval B. Klíma od počátku své vědecké dráhy na problematiku raně středověké archeologie. Velkou pozornost věnoval především velkomoravskému řemeslu a konkrétně nejvíce velkomoravskému kovářství. Jeho specializace mu umožňovala provádět nejen rozsáhlé terénní výzkumy velkomoravského centra v Mikulčicích a v jeho zázemí, ale realizovat i speciální výzkumy. Jako jeden z prvních archeologů na Moravě již v r. 1980 navázal úzkou a plodnou spolupráci s Ústavem materiálového inženýrství FSI VUT v Brně, kde hlavně s prof. ing. L. Ptáčkem, CSc., realizoval řadu metalografických výzkumů mikulčických železných nástrojů a zbraní.

S Mikulčicemi a také se zmíněným mezioborovým výzkumem je spojena jeho kandidátská práce, v níž se zabýval kovářským řemeslem doby velkomoravské. Úspěšně ji obhájil v roce 1985 a zařadil se tak mezi vědecké pracovníky Archeologického ústavu.

Záhy poté byl v roce 1986 ředitelem AÚ akademikem J. Poulíkem pověřen obnovením a vedením archeologických výzkumů na dlouhodobě opomíjené lokalitě Znojmo-Hradiště, které v důsledku plánované velkoplošné zástavby hrozil v této době takřka úplný zánik. Znojmo se doc. Klímovi tak stává vedle Brna a Mikulčic dalším, již třetím domovem. Mikulčice neopustil, ale nejvíce pracovního času teď trávil na Hradišti sv. Hypolita ve Znojmě, kde si pod patronací SM Karla Boromejského zařídil v hospodářském traktu zdejšího proboštství jednu malou místnost jako ubytovnu a současně pracovnu. Toto místo se stalo základem pro postupně budovanou větší vědeckovýzkumnou expedici. Odtud také B. Klíma řídil každoroční záchranné výzkumy na Hradišti a v letech 1987–1990 také obrovský archeologický výzkum části hradního návrší v okolí znojenské rotundy sv. Kateřiny (přes 500 m²) i výzkumy uvnitř této jedinečné národní kulturní památky. Výzkum měl podpořit nebo vyvrátit teorie hlásané v té době populárním historikem – amatérem dr. Jaroslavem Zástěrou, který se navzdory názorům odborníků pokoušel dokázat, že znojemská rotunda má ve skutečnosti velkomoravský původ. Pro své líbivé hypotézy dokázal prostřednictvím regionálního tisku nadchnout vedle široké veřejnosti i řadu tehdejších lokálních politických činitelů.

Klímovou vedený výzkum byl proto napjatě sledován ze všech stran. Důsledně vědecký přístup, který B. Klíma při průzkumu rotundy zásadně uplatňoval, však přesvědčivě ukázal, že neexistuje jediný důkaz, svědčící pro Zástěrova tvrzení. Výsledky výzkumů u rotundy i v samotné rotundě sv. Kateřiny jubilant následně zpracoval a v monografii Znojemská rotunda ve světle nových výzkumů v roce 1996 publikoval. Tento spis se stal také Klímovou habilitační prací.

Po reorganizaci akademie věd v roce 1993 přechází doc. Klíma zpět na brněnskou univerzitu, opět na katedru historie její Pedagogické fakulty. Spolu s jeho osobou se do lůna univerzity vrací také archeologický výzkum Znojma-Hradiště. Jubilantovi se podařilo pro katedru historie získat dekret MK ČR k oprávnění samostatně provádět archeologické výzkumy na velkomoravském hradišti sv. Hypolita a v jeho zázemí. K získání tohoto významného oprávnění přispěla především skutečnost, že se právě na této lokalitě a pod hlavičkou katedry historie PdF prováděly již v letech 1949–1957 první univerzitní archeologické výzkumy řízené prof. Františkem Kalouskem.

Pro podporu archeologických výzkumů, ochranu památek a rozvoj vzdělávacích a prezentačních aktivit B. Klíma v roce 1993 zakládá Nadaci sv. Hypolita a stává se jejím ředitelem. V této funkci působí do dnešních dnů. Díky Nadaci, sponzorům a pracovní podpoře studentů se v průběhu minulých let podařilo vybudovat na Hradišti velkou a dobře vybavenou vědeckovýzkumnou základnu s kvalitním zázemím pro téměř 30 osob, která je již naprosto srovnatelná s těmi nejznámějšími a velmi dobře slouží potřebám výzkumu i s ním související výuky vysokoškolských studentů. A to v rámci zapisovaných předmětů archeologická praxe a cvičení z archeologie. Lze konstatovat, že katedra historie PdF MU spolu s Nadací sv. Hypolita a sponzory významným způsobem napomáhá nejen vlastnímu vědeckému bádání ve Znojmě-Hradišti, ale také prezentaci výsledků i celé lokality široké veřejnosti. V současné době se přímo v sousedství expedice plánuje v opravované staré stáji proboštství vybudování stálé archeologicko-historické expozice, která je mnoha domácími i zahraničními návštěvníky a turisty na lokalitě zatím postrádána.

Bohuslav Klíma se však ve své činnosti nesoustředil pouze na výzkumnou a pedagogickou práci, v níž působí i mimo fakultu. Zastává funkci školitele několika doktorandů na FSI VUT, oponuje doktorské a závěrečné práce na Ústavu antropologie PpF MU, školí posluchače archeo-

logie Univerzity v Hradci Králové a spolupracuje s řadou domácích i zahraničních ústavů. Byl řešitelem řady grantových projektů. Kromě toho se významně zapojil rovněž do organizační a řídicí činnosti na fakultě. V období 1996 až 2000 zastával funkci vedoucího katedry historie PdF MU a člena vědecké rady fakulty. V tomtéž období se stal národním koordinátorem pro Českou republiku při řešení velkého mezinárodního projektu Youth and history, na němž se pod vedením německých a norských kolegů podílelo 29 evropských i mimoevropských národních týmů. Díky grantovému projektu MŠMT ČR s názvem Mládež a dějiny, který byl zaměřen právě na vyhodnocení tohoto výzkumu historického vědomí adolescentů v ČR, byly zajímavé výsledky srovnávané v rámci mezinárodního společenství záhy zpracovány a monograficky publikovány. Velmi úspěšné řešení projektu dokazuje mimo jiné fakt, že výsledky z České republiky, získané týmem pod vedením B. Klímy, byly ze všech zúčastněných států publikovány jako druhé v pořadí.

Od opětovného nástupu na Pedagogickou fakultu v r. 1993 se docent Klíma nadále vedle pedagogické činnosti aktivně věnuje především archeologickému bádání ve Znojmě-Hradišti. Zde dosahuje mimořádných výsledků. V roce 2000 představil na mezinárodní archeologické konferenci objev pozůstatků prvních dvou velkomoravských kamenných kostelů na Hradišti (starobylý jednodlný kostel a rotunda). Přestože se někteří z archeologů s Klímovými závěry plně neztotožňují, podařilo se mu pozvednout tuto lokalitu tam, kam podle jeho názoru vždy patřila – po bok ostatních, těch nejvýznamnějších velkomoravských center v Pomoraví, jako jsou Mikulčice či Staré Město. To, že se ve svých předpokladech nemýlil, dokazuje poslední jedinečný objev rozsáhlého velkomoravského pohřebiště, zachyceného na sklonku roku 2007. Následující výzkumné sezóny (2008, 2009) přinesly odkryv další části této nekropole (zatím prozkoumáno jen 246 hrobů s bohatou výbavou) a potvrdily, že pracuje na zcela mimořádné lokalitě, která ještě zdaleka nevydala všechny své důkazy o svém centrálním významu pro širokou oblast celé jihozápadní Moravy a Dolního Rakouska a také další informace pro doplnění našich obecných znalostí o nejstarších národních dějinách. Zmíněný poslední objev umožňuje stanovit hypotézu o jednom z největších velkomoravských kostrových pohřebišť na Moravě.

Závěrem se připojujeme k mnoha dalším gratulantům s přáním především pevného zdraví, pracovních úspěchů a rodinné pohody. A možná poněkud osobní přání, či prosba: „Mějte trpělivost nejen se studenty prvního ročníku, neztrácejte humor a věřte, že meč ve Znojmě-Hradišti najdeme!“

Libor Bílek, Lukáš Kratochvíl

Bibliografie B. Klímy do roku 2009 včetně

Hlavní práce, monografie:

1. Stavební kování slovanské sídlištní architektury na Moravě. (Diplomová práce). Brno: FF UJEP, 1973. Díl I, II, III. 452 stran rkp., 211 tab.
2. Stavební kování slovanské sídlištní architektury. (Disertační práce.) Brno: FF UJEP, 1975. Díl I, II. 255 str. rkp., 88 tab.
3. Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích. Studie AÚ ČSAV v Brně, VIII-3, Praha 1980.
4. Kovářské řemeslo velkomoravských Mikulčic. (Kandidátská disertace.) Brno: AÚ ČSAV, 1985. Díl I, II, III, IV. (439 stran rkp., 290 obrazových tabulek).
5. Znojmská rotunda ve světle nových výzkumů. Grant ČSAV č. 90108 a habilitační práce. Brno, PdF MU Brno 1993.

6. Znojenská rotunda ve světle archeologických výzkumů. Brno MU 1995/96. (Monografie v r. 1997 získala cenu rektora MU „Za významné vědecké dílo“).
7. Mládež a dějiny /vedoucí autorského kolektivu a editor/. Brno: CERM, 2000.
8. Josefov I-Záhumenica. Velkomoravské a mladohradištní pohřebiště. Obrazový a textový katalog (117 stran textu a 31 obrazových tabulek). Brno: AÚ AV ČR, 2006. Dílčí výstup grantového úkolu 404/04/0013.

Spoluúčast na monografiích:

9. Velkomoravské památníky – Kapitoly z historie. In: Vencálek, J. a kol.: Moravské Slovácko. Český Těšín 1999.
10. Janků, V. a kol.–Klíma, B.: Historie Znojma v obrazech. Příběhy z historie a současnosti (hrad, Hradiště, město). Brno 2005.
11. Jaroš, P.–Klíma, B.: Zásobování královského města Znojma vodou, s. 23–34. Zdroje pitné vody na Hradišti. Znojmo 2008.

Redakční práce a autorský podíl na monografiích:

12. Květ, R.: Základy nauky o starých stezkách. Brno: MZM, 2000.

Původní vědecké práce ve vědeckých časopisech a sbornících:

zahraniční:

13. Produkce slovanských kovářů a jejich historický význam. Mezinárodní kongres slovanské archeologie Sofía 15. 9. – 22. 9. 1980. Zborník referátov ČSSR. Nitra 1980, s. 77–83.
14. Die Anfänge und Entwicklung des grossmährischen Burgwalles Pöltzenberg. In: Chronologische Fragen des 7–10. Jahrhunderts. Sborník Traismauer 1991 (Niederösterreich II), s. 106–110.
15. Die Burg von Znojmo (Znaim) und ihre unterirdischen Gänge. Der Erdstall 18. Roding 1992, s. 43–59.
16. The grandmoravians' stronghold in Znojmo. Actes der XIIe congrés International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Bratislava 1994, s. 91–96.
17. Formel and Current Specificities of Teaching History to Youth in the Czech Republic. In: Anqvik, M.–von Borries, B.: Youth and History. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Politival Attitudes aminy Adolescents. Hamburg 1997, s. 284–287.
18. Objev části velkomoravského pohřebiště pod středověkým až novověkým hřbitovem u kostela sv. Hypolita ve Znojmě-Hradišti. In: Zborník na počesť Dr. Dariny Bialekovej. Nitra: AÚ SAV 2004, s. 179–190.
19. About Great Moravia I. (O Velké Moravě I.). In: Melbourne's Kvart, roč. XIII/10. Melbourne 2004, s. 2.
20. About Great Moravia II. (O Velké Moravě II.). In: Melbourne's Kvart, roč. XIII/11. Melbourne 2004, s. 3.

domáci:

21. Pohřebiště slezské kultury v Sazovicích, okr. Gottwaldov. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1972. Brno 1973, s. 29–30.
22. Zachraňovací akce v Gottwaldově-Malenovicích, okr. Gottwaldov. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1972. Brno 1973, s. 32.
23. Slovanská polozemnice z Dolních Věstonic. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1973. Brno 1974, s. 69–70.
24. Muzeum a škola. Vlastivědný věstník moravský 27 – 1975/2. s. 209–210.

25. Rozbor hřebů z velkomoravského hradiště v Mikulčicích. *Archeologické rozhledy* 27, (1975). s. 140–150.
26. Spolupráce muzea a školy. In: *O problematice spolupráce muzea a školy IV – 1976*. Praha: Národní muzeum. s. 143–147.
27. Výklad etnogeneze Slovanů v české historiografii do konce 19. století. *Sborník prací Pedagogické fakulty UJEP*, sv. 50, řada spol. věd č. 8. Brno 1977, s. 119–128.
28. Staroslovanský objekt v Břeclavě, okr. Břeclav. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1976*. Brno 1978, s. 70, obr. 42.
29. Nálezy u naftové věže v Dolních Věstonicích. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1976*. Brno 1978, s. 116, obr. 66, 67.
30. Nové slovanské sídliště u Dolních Věstonic. *Mikulovská sympozia 1978*. Praha 1979, s. 52–53.
31. Staroslovanský objekt u Strachotína, okr. Břeclav. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1977*. Brno 1980, s. 78, obr. 24.
32. Únětické sídliště u Dolních Dunajovic, okr. Břeclav. *PV AÚ ČSAV Brno 1977*. Brno 1980, s. 33–34, obr. 7.
33. K problematice velkomoravského stavebního kování. *Slované 6.–10. století. Břeclav-Pohansko (Sborník)*. Brno 1980, s. 125–129.
34. Dvě únětické jámy u Pouzdřan, okr. Břeclav. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1977*. Brno 1980, s. 36, obr. 9.
35. Dva hroby kultury zvoncovitých pohárů u Dolních Bojanovic, okr. Hodonín. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1981*. Brno 1983, s. 26.
36. Železné skoby z Mikulčic. *Archeologické rozhledy* 35 (1983). s. 172–188.
37. Nález slovanského kostrového hrobu v Rohatci, okr. Hodonín. *PV AÚ ČSAV za rok 1982*. Brno 1984, s. 38–39, obr. 16.
38. Hradištní osada u Dolních Věstonic. *Archeologické rozhledy* 37 (1985). s. 27–48, 120.
39. Velkomoravská kovárna na podhradí v Mikulčicích. *Památky archeologické* 76/1985, s. 428–455.
40. Dva hroby v trase vodovodní rýhy u Prušánek, okr. Hodonín. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1983*. Brno 1986, s. 37–38.
41. Zachraňovací výzkum na slovanském pohřebišti u Nenkovic, okr. Hodonín. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1985*. Brno 1987, s. 42, obr. 10.
42. Řadové pohřebiště z 12.–13. století v Mikulčicích, okr. Hodonín. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1985*. Brno 1987, s. 47–48, obr. 14, tab. 8.
43. Další nálezy od Bulhar. *PV AÚ ČSAV za rok 1985*. Brno 1987, s. 32.
44. Archeologický výzkum, jedna za zajímavých a netradičních forem SPP. *Sborník prací pedagogické fakulty UJEP*, sv. 107, řada společenských věd č. 12. Brno 1988, s. 127–136.
45. Nová etapa archeologických výzkumů Znojma-Hradiště. *Jižní Morava* 25, sv. 28 – 1989. Brno 1989, s. 125–144.
46. Nový výzkum na Hradišti ve Znojmě, okr. Znojmo. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1986*. Brno 1990, s. 53–54, tab. 4, 5.
47. Laténský hrob u Pouzdřan, okr. Břeclav. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1986*. Brno 1990, s. 43, obr. 18.
48. Průzkum u jižního břehu věstonického jezera, okr. Břeclav. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1986*. Brno 1990, s. 93–94.
49. Kovářská produkce velkomoravských Mikulčic. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1986*. Brno 1990, s. 121–127.
50. Výsledky druhé výzkumné sezóny na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě, okr. Znojmo. *PV AÚ ČSAV Brno za rok 1987*. Brno 1990, s. 49–52.

51. Nový archeologický výzkum u rotundy ve Znojmě, okr. Znojmo. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1987. Brno 1990, s. 52–54, obr. 39, 40.
52. Archeologický výzkum u znojemské rotundy. Památky a příroda 1/1991. s. 14–21, 32.
53. Výsledky třetí výzkumné sezóny na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě, okr. Znojmo. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1988. Brno 1991, s. 39–41.
54. Dosavadní výsledky archeologického výzkumu u rotundy sv. Kateřiny ve Znojmě, okr. Znojmo. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1988. Brno 1991, s. 41–43, obr. 11.
55. Znojmo-Hradiště, průvodce po lokalitě. Brno–Nitra 1991. (Kongresový sborník).
56. Znojmo - rotunda, průvodce po lokalitě. Brno–Nitra 1991 (Kongresový sborník).
57. Rotunda sv. Kateřiny na Znojmském hradě. Sborník XX. mikulovského symposia. Brno 1991, s. 219–224.
58. Znojmo – development of medieval settlement. In: Institute of archaeology. Research projects. Brno 1991, s. 22–24.
59. Znojmská rotunda a výsledky nejnovějšího archeologického výzkumu. Konferenční sborník Znojmská rotunda. Brno 1992. (34 stran rkp., 11 obr.).
60. Archeologický výzkum Znojmského hradu. Vlastivědný věstník moravský XLV, 1993, s. 137–156.
61. Nová etapa výzkumu rotundy sv. Kateřiny ve Znojmě. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1989. Brno 1993, s. 80–83.
62. Čtvrtá sezóna předstihových a zachraňovacích výzkumů velkomoravského výšinného hradiště sv. Hypolita ve Znojmě. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1989. Brno 1993, s. 61–63.
63. Pokračování výzkumu u rotundy sv. Kateřiny ve Znojmě v roce 1989. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1989. Brno 1993, s. 83–85.
64. Zásadní přínos archeologie k diskusi o Znojmské rotundě. Sborník Technického muzea v Brně. Brno 1994, s. 1–31.
65. Výzkum na Hradišti sv. Hypolita v r. 1990. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1990. Brno 1994, s. 90–92.
66. Výzkum ve Znojmě-Hradišti v r. 1991. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1991. Brno 1994, s. 74–76.
67. Ukončení etapy výzkumů na Znojmském hradě. PV AÚ ČSAV Brno za rok 1990. Brno 1994, 140–142.
68. K otázce výstavby znojemské rotundy a vzhledu jejího interiéru. Sborník prací PdF MU, řada společenských věd č. 13. Brno 1996. s. 5–24.
69. Znojmská rotunda ve světle archeologických výzkumů. In: Znojmská rotunda ve světle vědeckého poznání. Jihomoravské muzeum Znojmo 1997, s. 12–18.
70. Výzkumný projekt „Mládež a dějiny“ na katedře historie PdF MU. In: Úloha školy v historickém vzdělávání středoevropské společnosti. Brno, Masarykova univerzita 1997, s. 3–8.
71. Hradiště sv. Hypolita ve Znojmě – deset let archeologických výzkumů velkomoravského centra (1986–1995). Sborník prací PdF MU, řada společenských věd č. 17. Brno: MU, 1999, s. 3–65.
72. Tři malá zamyšlení nad otázkou výchovy k národnímu vědomí. In: Výchova k národnímu vědomí, Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Brno: MU, 1999, s. 122–127.
73. Od počátku archeologických výzkumů MU na velkomoravském hradišti sv. Hypolita ve Znojmě k posledním objevům. In: Sborník z mezinárodní konference 50 let archeologických výzkumů MU v Brně. Brno: FF MU, 2000, s. 39–57.
74. Slovanské výšinné hradiště sv. Hypolita ve Znojmě - velkomoravské mocenské centrum jz. Moravy. In: Klíma, B. (ed.): Staroslovanská Morava. Brno: PdF MU 2000, s. 55–70.

75. Rotunda sv. Kateřiny ve Znojmě. In: Klíma, B. ed.: Morava v 10.–13. století. PdF MU Brno 2000, s. 17–24.
76. Archeologický výzkum MU na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě - Grossmährische Kirchenarchitektur auf dem St. Hippolyt-Burgwall in Znaim. In: Velká Morava mezi východem a západem. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17. Brno 2001, s. 228–240.
77. Objev prvního velkomoravského kostela na hradišti sv. Hypolita ve Znojmě. In: Sborník prací Pedagogické fakulty MU, řada společenských věd č. 18. Brno 2001, s. 3–24.
78. Historie osídlení Zlínska. In: Mackovčín, P. a kol.: Zlínsko. Chráněná území ČR II. Praha 2001, s. 54–60.
79. Znojmo-Hradiště sv. Hypolita. Záchranný a předstihový archeologický výzkum v r. 2000. In: Přehled výzkumů (PV) č. 42. AÚ AV ČR Brno 2001, s. 263–268.
80. Historie osídlení Jihlavska. In: Mackovčín, P. a kol.: Jihlavsko. Chráněná území ČR IV. Praha 2002.
81. Výsledky 16. výzkumné sezóny a jednání velké archeologické komise na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě. In: Přehled výzkumů (PV) č. 43. Brno: AÚ AV ČR 2003, s. 115–124.
82. Výsledky archeologického bádání na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě v letech 1996–1997. In: Sborník prací PdF MU v Brně, řada spol. věd č. 19. Brno 2003, s. 3–34.
83. Archeologický výzkum katedry historie PdF MU a jeho místo ve výuce budoucích učitelů dějepisu. In: Místo historie a úloha učitele dějepisu při formování multikulturní společnosti. Brno: MU, 2003, s. 296–302.
84. Nové poznatky o opevnění a osídlení znojemské hradní ostrožny v dosahu rotundy sv. Kateřiny. In: Znojemská rotunda. Sborník z mezinárodní konference. Znojmo: JMM, 2004, s. 38–52.
85. Znojmo-Hradiště. In: Foltýn, D. a kol.: Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha 2005, s. 791–795.
86. Využití metod NDE v archeologii (společně s L. Ptáčkem–I. Fogošem–P. Balášem). In: Sborník příspěvků z 35. mezinárodní konference NDE ve Znojmě. Brno: VUT 2005, s. 203–206.
87. Poškozené a reparované výrobky velkomoravských kovářů. In: Sborník příspěvků z 35. mezinárodní konference NDE ve Znojmě. Brno 2005.
88. K problematice raně středověkých srpů a opravám jejich čepelí. In: Nekuda, R.–Hašek, V.–Ruttikay, M.: Ve službách archeologie VII. Brno: Moravské zemské muzeum, 2006, s. 403–413.
89. Přínos nových výzkumů velkomoravských center pro poznání nejstarších národních dějin. In: Podborský, V. ed.: Sborník z konference o pravěké a raně středověké stibologii. Brno 2006, s. 93–96.
90. Příspěvek k poznání velkomoravského nožířství v Mikulčicích (společně s L. Ptáčkem). In: Nekuda, R.–Hašek, V.–Ruttikay, M.: Ve službách archeologie 2/07. Brno 2007, s. 159–170.
91. Prvky pohřebního ritu na velkomoravské nekropoli v Josefově I. In: Sborník prací PdF MU, řada společenských věd č. 22. Brno MU 2007, s. 3–25.
92. Archeologický výzkum ve Znojmě – Hradišti v r. 2006. In: Přehled výzkumů (PV) 48/2006. Brno: AÚ AV ČR, 2007, s. 528–530.
93. Klíma, B. F.–Kratochvíl, L.–Škopová, T.: Archeologická výzkumná sezóna r. 2006 ve Znojmě. In: Sborník prací PdF MU, řada spol. věd č. 22. Brno: MU, 2007, s. 220–226.
94. Znojmo-Hradiště, výzkumy r. 2007. In: Přehled výzkumů (PV) 49. Brno: AÚ AV ČR 2008, s. 461–463.

95. Srpy velkomoravského hradiště v Mikulčicích a jejich kovářské zpracování I. (společně s K. Stránským). In: Nekuda, R.–Hašek, V.–Ruttkaý, M.: Ve službách archeologie 1/2008. Brno 2008, s. 255–270.
96. Historie osídlení Brněnska. In: Mackovčín, P.–Demek, J. a kol.: Brněnsko. Chráněná území ČR, sv. IX. Praha 2008.
97. Znojmo-Hradiště, výzkumy r. 2008. In: Přehled výzkumů (PV) 50. AÚ AV ČR Brno 2009, s. 450–455.
98. Komunikační spojení Znojma-Hradiště. /společně s R. Květem/. In: Staré stezky v geografii a archeologii. Brno 2008.
99. Jedinečný archeologický objev na Hradišti sv. Hypolita ve Znojmě. In: Sborník prací PdF MU, řada spol. věd č. 23. Brno MU 2009, s. 3–14.
100. Srpy velkomoravského hradiště v Mikulčicích a jejich kovářské zpracování II. (společně s K. Stránským). In: Nekuda, R.–Hašek, V.: Ve službách archeologie 2009/1. Brno 2009, s. 76–100.

Pedagogické publikace a skripta:

101. Kapitoly z národních dějin. Učebnice dějepisu pro 9. třídu. Praha 1995. /spoluautor/.
102. Archeologie a její nové objevy na jižní Moravě. Studijní materiál CDVU MU Brno. (33 stran).
103. Morava v pravěku. Studijní text pro učitele dějepisu. (vedoucí autorského kolektivu a editor). Brno 1997.
104. Morava v pravěku /II. vydání/. Brno 1999.
105. Staroslovanská Morava. Studijní text pro učitele dějepisu (vedoucí autorského kolektivu a editor). Brno 2000.
106. Z dějin Velké Moravy. In: Vybrané kapitoly z dějin. Brno: FEI VUT, 2000, str. 66–81.
107. Nástin českých dějin. Brno: MU, 2001 (spoluautor, 82 str.).

Nálezové zprávy /původní vědecké práce – materiálové a dokumentační/:

108. Dolní Věstonice, slovanské objekty ve staré šterkovně. NZ AÚ ČSAV Brno, 12 stran, 9 tab. Brno 1982.
109. Výzkum na trase silnice u Dolních Věstonic. NZ AÚ ČSAV Brno, 77 stran, 4 tab. Brno 1980.
110. Mikulčice-Valy 1980. Výzkum na akropoli u paláce. NZ AÚ ČSAV Brno, 113 stran, 29 obr. Brno 1982.
111. Pravěké objekty, řadové mlado-pozdněhradištní pohřebiště a středověký až novověký kostelní hřbitov v Mikulčicích obci – 1985/1986. NZ AÚ ČSAV Brno, 135 stran, 23 obr. Brno 1987.
112. Časněslovanský objekt v Pouzdřanech. NZ AÚ ČSAV Brno, 9 stran, 4 obr. Brno 1988.
113. Znojmo-Hradiště, výzkum r. 1993 (70 stran). Brno: PdF MU, 1994.
114. Vědecko-výzkumné práce na Hradišti sv. Hypolita ve Znojmě v r. 1994 (83 stran). PdF MU. Brno 1995.
115. Archeologický výzkum Znojma-Hradiště v roce 1995. Brno: PdF MU, 1996.
116. Kratochvíl, L.–Klíma, B.: Záchranný výzkum na velkomoravském hradišti sv. Hypolita ve Znojmě – Sonda Damián (61 stran textu, 46 plánů, 8 obr. a 30 tabulek). Brno 2007.
117. Škopová, T.–Klíma, B.–Kratochvíl, L.–Šašínska, Z.: Záchranný výzkum při budování kanalizační sítě na Hradišti ve Znojmě. Brno 2008.
118. Kratochvíl, L.–Klíma, B.: Záchranný výzkum na Hradišti, parc. 792/3. Brno 2009.
119. Kováčik, J.–Klíma, B.: Záchranný výzkum na sondě Katolický. Brno 2009.

Popularizační publikace a články:

zahraniční:

120. Nejstarší Slované ve střední Evropě. In: Vídeňské svobodné listy, roč. 59, č. 7/8. 2004, s. 2.
 121. Panství Avarů a Velkomoravská říše. In: Vídeňské svobodné listy, roč. 59, č. 25/26. 2004, s. 2.
 122. Pozdrav krajanům. In: Melbourne's Kwart, roč. XIII/9, 2004, s. 3.
 123. Počátky slovanského osídlení v srdci Evropy. In: Kulturní měsíčník „Klub“, březen 2004. Vídeň 2004, s. 51–52.
 124. Nejstarší Slované ve střední Evropě. Revue, april 2004. Vancouver 2004, s. 16–17.

domáci:

125. Mikulčice 1983. Kronika obce Mikulčice (5 stran) 1984.
 126. Objev pohřebiště z 5.–poč. 6. století u Čejkovic. Zpravodaj JZD Čejkovice, červen 1984, str. 3–5.
 127. Pohřebiště z doby velkomoravské u Nenkovic. Zemědělský zpravodaj JZD Čejč č. 2, s. 10–13. (duben 1985).
 128. Významný objev velkomoravského pohřebiště u Nenkovic. Slovácko, květen 1985, s. 2.
 129. Objev velkomoravského pohřebiště u Nenkovic (pro ČTK, duben 1985, 4 strany rkp.).
 130. Nová etapa prezentační práce v NKP v Mikulčicích. Malovaný kraj 4/85, roč. 21, s. 22.
 131. Nové objevy v Mikulčicích. Slovácko, 8. 1. 1986, s. 3.
 132. Z hlubin země a času. Znojemsko, 13. 12. 1986, (5 stran rkp.).
 133. Archeologové opět po letech na Hradišti ve Znojmě. Tep Boroviny, srpen 1986, (4 s. rkp.).
 134. Archeologický výzkum ve Znojmě-Hradišti. Tep Boroviny, 17. 12. 1986, s. 3.
 135. NKP Mikulčice-Valy v r. 1986. Kronika obce Mikulčice (5 stran rkp.).
 136. Archeologické objevy ve Znojmě. Tep Boroviny, 16. 3. 1987, s. 3.
 137. Průzkumy v okolí znojenské rotundy. Znojemsko, 2. 12. 1987, s. 3.
 138. Archeologický výzkum na Hradišti. Znojemský zpravodaj, červenec–srpen 1987, s. 16–18.
 139. Archeologický výzkum ve Znojmě-Hradišti v r. 1987. Tep Boroviny, 9. 3. 1988, s. 4.
 140. Dosavadní výsledky archeologického výzkumu u znojenské rotundy. Rovnost, 22. 10. 1988. s. 5.
 141. Nad znojemskou archeologickou sezónou – Hradiště 1987. Tep Boroviny, č. 10, 9. 3. 1988.
 142. Nad znojemskou archeologickou sezónou – rotunda 1987. Tep Boroviny, č. 11, 16. 3. 1988.
 143. Bagry u rotundy (s L. Vencálkem). Svobodné slovo, 22. 1. 1988.
 144. Mikulčice a vinná réva. Úvodní slovo pro katalog výstavy vína v Mikulčicích. Mikulčice, 1988, s. 2–5.
 145. Rozhodovat mohou pouze fakta. Rovnost, 25. 1. 1990.
 146. Znojemský hrad a rotunda sv. Kateřiny. Co prozradily archeologické výzkumy. Znojemsko – článek na pokračování (březen–duben 1990). 26 stran rkp.
 147. Závěr archeologických výzkumů na Znojemském hradě. Rovnost, 3. 10. 1990.
 148. Výsledky letošního archeologického výzkumu na Hradišti sv. Hypolita. Znojemsko 28. 8. 1991, s. 3.
 149. Významný archeologický objev ve Znojmě. Rovnost – magazín, 9. 12. 1994.
 150. Hrob sv. Metoděje pod znojemskou rotundou nemůže být. Morava Expres, 17. 11. 1994 (3 s., 2 obr.).
 151. Archeologie znovu na Pedagogické fakultě. Univerzitní noviny 1/11, 1994, s. 6.
 152. Česko-moravská nadace svatého Hypolita. Univerzitní noviny 1/12. 1994, s. 12–13, 31.
 153. Archeologický výzkum katedry historie Pedagogické fakulty MU. UN II, 7–8/95, s. 5.

154. Nadace sv. Hypolita a ochrana památek. In: Sborník prací PdF MU, řada spol. věd č. 13. Brno: MU, 1996, s. 114–116.
155. Malby ve znojenské rotundě. In: Univerzitní noviny roč. 6/4/, 1999, s. 38–41.
156. Co prozradily archeologické výzkumy o znojenské rotundě sv. Kateřiny. In: Universitas 3/99, 1999, s. 8–13.
157. Archeologové odkryli u Znojma velkomoravské církevní stavby. In: Katolický týdeník 8. 10. 2000, s. 5.
158. Nové významné objevy archeologické expedice PdF MU ve Znojmě-Hradišti. In: Univerzitní noviny, roč. 8, 1/2000, s. 27–31.
159. Nejkrásnějším velkomoravským šperkem je zlacená náušnice. In: Znojensko, 22. 8. 2000, s. 1, 5.
160. Jednání mezinárodní archeologické komise na výzkumu velkomoravského mocenského centra ve Znojmě-Hradišti. In: Sborník prací PdF MU v Brně, řada spol. věd č. 19. Brno: MU, 2003, s. 123–131.
161. Nový velmistr Řádu Křižovníků s červenou hvězdou v Praze a spolupráce řádu s katedrou historie PdF MU. In: Sborník prací PdF MU v Brně, řada spol. věd č. 19. Brno: MU, 2003, s. 131–135.
162. Co nového přinesl archeologický výzkum na Hradišti. Znojensko, 4. 2. 2003, s. 8–9.
163. Grantový projekt PdF MU Modelové ztvárnění velkomoravského výšinného hradiště sv. Hypolita ve Znojmě pro expoziční účely. In: Sborník prací PdF MU, řada spol. věd č. 20. Brno: MU, 2004, s. 181–186.
164. Archeologický výzkum ve Znojmě přináší překvapivé poznatky. In: MUNI. Cz. 07/2005, 2005, s. 5.
165. Jednání mezinárodní archeologické komise na Hradišti sv. Hypolita ve Znojmě. In: Sborník prací PdF MU, řada společenských věd č. 21. MU Brno 2006, s. 125–134.
166. Historie se vrací. In: Znojenský týden, 17. 12. 2007. s. 3.

Recenze a zprávy:

recenze:

167. Sborník prací Fil. fak. (SPFFBU) č. 25. In: Universitas 1981, č. 5, s. 107–108.
168. Štof, A. a kol.: Boskovice od pravěku do konce 20. století. Brno 2000.
169. Klanica, Z.: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště I., II. Spisy AÚ AV ČR Brno 28. Brno: AÚ AV ČR, 2006. In: Sborník prací PdF MU, řada spol. věd č. 22. Brno: MU, 2007, s. 248–251.
170. Klanica, Z.: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště I., II. Spisy AÚ AV ČR Brno 28. AÚ AV ČR Brno 2006. In: Nekuda, R.–Hašek, V.–Ruttkey, M.: Ve službách archeologie 1/2008. Brno 2008, s. 292–294.

zprávy:

171. Soutěž o nejlepší studentskou vědeckou práci na katedře dějepisu v roce 1975. Sborník prací Ped. fak. UJEP, sv. 50, řada spol. věd č. 7. Brno 1976, s. 149.
172. Studentská vědecká konference. Sborník prací Ped. fak. UJEP, sv. 51, řada spol. věd č. 8. Brno 1977.
173. Pomáhají odhalovat dávnou minulost. Archeologické praxe studentů o prázdninách. Práce, 16. 8. 1977 (č. 192, roč. 33).
174. SPP na katedře dějepisu Ped. fak. UJEP. Výchova soc. učitele. Brno 1978.
175. Studentská vědecká odborná činnost na katedře dějepisu v letech 1977, 1978. Sborník prací Ped. fak. UJEP, sv. 52, řada spol. věd č. 9. Brno 1980, s. 187–189.

176. Než se rozběhne sezóna – archeologové v Mikulčicích. *Rovnost*, 31. 5. 1983, s. 3.
177. Do poslední chvíle. *Rovnost*, 4. 1. 1986.
178. Učitelé archeology. *Rovnost*, 9. 8. 1990.
179. Verdikt odborné komise. *Lidová demokracie* 4. 10. 1990.
180. Zdeněk Klanica šedesátiletý. In: *Pravěk NŘ 1998/8*. Brno 1998, s. 422–424.
181. Malby ve znojenské rotundě přitahují pozornost badatelů. In: *Rovnost* 10. 3. 1999, s. 4.
182. Hradiště sv. Hypolita vydalo nové poklady z doby předmetodějské. In: *Rovnost*, 30. 8. 2000.
183. Dřív než věrozvěstové. In: *Blesk*, 4. 8. 2000.
184. Na nejčennější nález archeologové na Hradišti ve Znojmě zatím čekají. In: *Právo*, 5. 8. 2000.
185. Slavnostní zasedání archeologů PdF MU na znojemské radnici. In: *Univerzitní noviny* roč. 8, 1/2001, s. 13–14.
186. Ostruhy posouvají historii Hradiska o jedno století. In: *Rovnost*, 11. 8. 2004.
187. Slavnou historii má lidem připomenout stálá expozice v proboštství. In: *Rovnost*, 18. 8. 2004.
188. Vzpomínka na doc. RNDr. Bohuslava Klímu, DrSc. In: *Universitas* 1/2005. Brno: MU, 2005, s. 21–24.
189. Za prof. Ing. Luděkem Ptáčkem, CSc. In: *Sborník prací PdF MU, řada spol. věd č. 22*. Brno: MU, 2007, s. 219.
190. Fakultní projekty vědeckého výzkumu a ochrany památek na katedře historie v r. 2008. In: *Sborník prací PdF MU, řada společenských věd č. 23*. Brno: MU, 2009, s. 151–160.
191. Hradiště sv. Hypolita a jeho archeologický výzkum. In: *Muni.cz*. Brno 2008, č. 9.

Scénáře výstav a výstavy:

192. Velkomoravské Mikulčice 1970–1982. 12 let výzkumů slovanského mocenského centra a jeho zázemí. Scénář výstavy v budově NKP za I. a II. kostelem v Mikulčicích. Mikulčice, 20. 4. 1983. (67 stran rkp.).
193. Výstava o Znojenské rotundě. Znojmo: JMM, 1990.
194. Znojemská hradní rotunda (reprezentativní výstava o NKP a výsledcích archeologického výzkumu). Výstava instalována v Šumperku, reinstalace v Mohelnici a v Jeseníku (r. 1991–1992).
195. Koncepce historicko-archeologické a popularizační práce na Hradišti sv. Hypolita. Záměr a projekt výstavy stálé expozice na Hradišti. /38 stran/. Brno 1998.
196. Archeologická výstava Deset let archeologických výzkumů velkomoravského centra ve Znojmě-Hradišti. Znojmo 1998.
197. Slovanská historie Hradiště sv. Hypolita ve Znojmě. Areál proboštství Křižovníků s červenou hvězdou. Duben 1999. Výstava pro církevní hodnostáře, SM Karla Boromejského i veřejnost.
198. Čas lovců mamutů na jižní Moravě. Samostatná velká výstava v prostorách PdF MU. /jaro–podzim 1999/.
199. Archeologické výzkumy na Hradišti ve Znojmě. Výstava v prostorách PdF MU s prezentací velkého modelu Hradiště (prosinec 2004).

Granty:

200. Znojemská rotunda ve světle archeologických výzkumů. Zpracování výsledků archeologického výzkumu. Grant GAČR 1994–1995.
201. Znojemská rotunda – publikační grant MŠMT 1996.
202. Mládež a dějiny – grant MŠMT 1998–1999, č. RS 97003.
203. Súčasnne historické vedomie dospievajúcej mládeže – empirický výskum vnímania úlohy dejín a funkčnosti vyučovania na SŠ. Spoluřešitel grantu MŠ SR VEGA 3/106803 (2003–2005) doc. J. Bastla z PdF UK v Bratislavě.

204. Technická podpora významného archeologického výzkumu ve Znojmě. Grant Odboru kultury JKÚ v Brně na rok 2003.
205. Modelové ztvárnění velkomoravského výšinného hradiště sv. Hypolita ve Znojmě pro expoziční účely I. Fakultní projekt PdF MU 2003. (Mgr. M. Stehlík).
206. Modelové ztvárnění velkomoravského výšinného hradiště sv. Hypolita ve Znojmě pro expoziční účely II. Fakultní projekt PdF MU 2004. (Mgr. M. Stehlík).
207. Nejbližší zázemí velkomoravského centra v Mikulčicích – vývoj a sociálně-ekonomická struktura. Grant GAČR (2004–2006), č. 404/04/0013. Grant řešen na AÚ AV ČR v Brně (spoluřešitel).
208. Rozvoj kovářského řemesla v dílnách centrálních hradišť Velkomoravské říše – počátky specializace řemesel. Grant GAČR 2005–2007, č. 404/05/2355.
209. Podpora archeologické vědeckovýzkumné práce na velkomoravském hradišti sv. Hypolita ve Znojmě. Projekt Odboru kultury KÚ JmK na rok 2006.
210. K výstavbě archeologické expozice ve Znojmě-Hradišti. Projekt Odboru školství a kultury MÚ ve Znojmě na rok 2006.
211. Podpora výzkumu ve Znojmě-Hradišti. Projekt Odboru kultury a pam. péče KÚ JmK na rok 2007.
212. K výstavbě archeologické expozice a skanzenu na Hradišti. Projekt Odboru školství a kultury MÚ ve Znojmě na rok 2007.
213. Záchrana jedinečné barokní sochy, její restaurování a umělecko-historická analýza. Fakultní projekt vědeckého výzkumu a ochrany památek PdF MU 2008 (Bc. V. Babinec).
214. Podpora výzkumu velkomoravského pohřebiště ve Znojmě-Hradišti. Projekt KÚ JmK na rok 2008.
215. Digitalizace náleзовého fondu z výzkumu velkomoravského centra ve Znojmě I. Fakultní projekt vědeckého výzkumu a ochrany památek PdF MU 2008 (Bc. J. Kováčik, Bc. R. Šohaj).
216. Výzkum a rekonstrukce dochovaných pozůstatků barokní obuvi z krypty kostela sv. Hypolita ve Znojmě. Fakultní projekt vědeckého výzkumu a ochrany památek PdF MU 2008 (Mgr. E. Smejkalová).
217. Využití GIS na archeologickém výzkumu PdF MU ve Znojmě-Hradišti. Fakultní projekt vědeckého výzkumu a ochrany památek PdF MU 2009 (Bc. J. Kováčik).
218. Expozice na Hradišti a formy prezentace výsledků zdejšího výzkumu. Projekt Odboru školství a kultury MÚ ve Znojmě na rok 2008.
219. Rekonstrukce staroslovanského obydlí, jako první část budovaného archeoskanzenu ve Znojmě-Hradišti. Fakultní projekt vědeckého výzkumu a ochrany památek PdF MU 2009 (Bc. V. Babinec).
220. Rekonstrukce staroslovanského hrnčířského kruhu a jeho praktické využití ve výuce dějepisu na ZŠ. Experimentální výroba slovanské keramiky. Fakultní projekt PdF MU 2009 (Bc. E. Bútorová a Bc. V. Babinec).
221. Prezentace výsledků archeologického výzkumu. Projekt Odboru školství, kultury a památek MÚ ve Znojmě pro rok 2009.
222. Podpora výzkumu velkomoravského pohřebiště ve Znojmě-Hradišti. Projekt Odboru kultury a památkové péče KÚ JmK na rok 2009.

Katalogy výstav:

223. Katalog stálé historické expozice NM v Praze – v Lobkovickém paláci (člen autorského kolektivu). Hesla předvelkomoravského a velkomoravského období (56 stran). In: Kočí, J. –Vondruška, V. a kol. 1989: Památky národní minulosti. Praha.

224. Znojmská hradní rotunda. Šumperk 1992 (10 stran).

Webová prezentace:

225. Punčochář, P. – Klíma, B.: Archeologický výzkum ve Znojmě-Hradišti – www.znojmo-hradište.wz.cz.

Odborná spolupráce:

226. Červené parapíčko. Hraný televizní film o J. Mánesovi. Brno ČT 1971.

227. Odborný poradce celovečerního filmu Schůzka se stíny – Praha: Barrandov, 1982

228. Odborný poradce dokumentárního filmu Tajemství znojmské rotundy 1990.

Lukáš Kratochvíl

Zhodnocení práce archeologického týmu na výzkumu r. 2009 ve Znojmě-Hradišti

Archeologický výzkum velkomoravského mocenského centra ve Znojmě-Hradišti vstoupil v r. 2009 do své 24 sezóny. Poslední dva roky přinesl překvapivé a jedinečné objevy, na které jsme čekali od samého začátku výzkumů v r. 1986 a které vzbudily v řadách odborné i laické veřejnosti obrovskou a zcela zaslouženou pozornost. Již v průběhu samotného letního terénního výzkumu jsme na expedici i přímo na zkoumaných plochách přivítali velkou řadu odborníků, a to nejen archeologů, ale také historiků, etnologů, antropologů, přírodovědců ad. z naší republiky i ze zahraničí (obr. 1). Radost jsme měli z návštěvy prof. Josepha N. Rostinského a jeho stu-

Obr. 1. Štáb turkménské televize přijel na expedici natáčet dokumentární film o Velké Moravě. S režisérem filmu /vlevo/ rozmlouvají doc. PhDr. Zdeněk Klanica, DrSc., /uprostřed/ a vedoucí výzkumu doc. PhDr. Bohuslav Klíma, CSc.

dentů z Tokai University v japonském Tokiu, ale také kolegů z dalších vysokoškolských ústavů. Častými hosty byli naši odborníci z různých institucí: univerzit, ústavů, muzeí a dalších archeologických i historických pracovišť. Vedoucí výzkumu, jeho zástupce i další členové našeho badatelského týmu téměř každý den, ale hlavně o sobotách a nedělích, podrobně představovali výsledky práce stovkám návštěvníků, turistů a zájemců o historii. Ti všichni se dověděli o našich objevech z řady televizních reportáží a zpráv a jistá zvědavost je dovedla až za námi do Znojma. Příchozím jsme v centru lokality vybudovali první z několika velkoplošných informačních panelů s českým a německým textem a bohatým obrazovým doprovodem. Obrovský zájem občanů a jejich pochvalná slova nás všechny velice těšil a také motivoval i povzbuzoval v náročné badatelské práci, která neustále vyžaduje velkou opatrnost, jemnost a pečlivost. Největší pozornost medií i návštěvníků na sebe poutali kolegové, kteří v terénu ze všech více než 90 objevených hrobů odebírali lýtkovou kost pro provedení analýz k zjištění mitochondriální DNA. Tento ojedinělý výzkum probíhal v r. 2009 jako jediný na Moravě. Kolegové oděni do bílého ochranného oděvu s respirátorem na ústech, v rukavicích a návlecích na obuvi odebírali vzorky při dodržování maximálně sterilního prostředí, s vyloučením možnosti kontaminace kosterního materiálu vlastní DNA (obr. 2). Konečně i samotný antropologický výzkum koster přinesl již také pozoruhodné výsledky. Přímo v terénu jsme ve dvou případech mohli doložit tuberkulózu páteře. Především hrob mladé ženy všechny zaujal. Nemoc se u pohřbené projevovala obrovským hrbem a srůstem deformovaných obratlů. Rozpoznali jsme dále také několik zlomenin (i špatně srostlých), stop po zraněních a také v některých případech rozsáhlé zubní kazy. Další zajímavý výzkum se vázal na proplavování hlíny ze dna hrobových jam. Na drobných sítěch

Obr. 2. Pečlivé odebrání vzorků kostní tkáně ze dvou mělkých dětských hrobů pro analýzy DNA.

nám vedle ulit malých měkkýšů uvízla zrněčka nejrůznějších rostlin, vinné révy, obilek, semen květin i plevelů, která se stanou předmětem podrobného studia paleobotaniků. Pro paleozoology máme již připravenou rovněž řadu zajímavých nálezů kostí domácích zvířat, drůbeže a ptáků, které někdy v kuchařsky upravené podobě, jako doprovodný inventář, vložili pozůstalí k nohám zemřelého volně, nebo do nádoby. Za zcela ojedinělý úspěch, který současně ilustruje pečlivou a jemnou práci našich posluchačů, pokládáme objev a vyzvednutí celého slepičího vejce. Skořápek vajec známe z velkomoravských hrobů značné množství. Poměrně často se ukládala do hrobů dětí a měla zde symbolický význam. Celé vejce se však dosud na raně středověkých výzkumech ještě nepodařilo vyzvednout. To naše je tedy první. Velikostně je poměrně malé a tak můžeme přímo dokladovat i jistý velikostní nárůst slepičích vajec od doby Velké Moravy k současnosti.

Další slibná spolupráce v oblasti geofyzikálního měření, které před zahájením vlastních terénních prací prováděli kolegové z FF MU, zatím nepřinesla očekávané výraznější výsledky (obr. 3). Podařilo se však takto dosud zmapovat jen malou část pohřebiště. Ve výzkumných měřeních proto v dalších letech hodláme pokračovat.

Obr. 3. Kolegové z FF MU ochotně nabídli pomoc při geofyzikálním měření na velkomoravském pohřebišti.

V roce 2009 jsme se však navíc mohli ve Znojmě kromě objeveného a zkoumaného pohřebiště a několika záchranných výzkumů pochlubit všem návštěvníkům také novým rozšířením a vybavením vědeckovýzkumné základny Nadačního fondu sv. Hypolita. Již od časných jarních měsíců jsme se zaměřili na dobudování velké konzervátorské a restaurátorské laboratoře, její

stavební úpravu a vybavení. Stejně jako v minulých letech jsme opět celou řadu prací dokázali zvládnout vlastními silami, jen s odbornou pomocí stavební firmy E. Seveldy. Práce jsme ukončili těsně před zahájením výzkumné sezóny, laboratoř vybavili a připravili tak dobré podmínky konzervátorům z PjF MU. Hodnota vytvořeného díla, kterou jsme si rámcově vyčíslili, představuje bez práce kolegů jen v laboratoři částku přibližně 350 000,- Kč. Finanční prostředky zde do výstavby investoval výlučně jen Nadační fond sv. Hypolita. Dnes tak můžeme již říci, že naše vědeckovýzkumná základna provedenými úpravami získala potřebné a dostatečně prostorné laboratorní pracoviště (plocha 78 m²), které výrazně zlepšuje a zkvalitňuje odbornou práci a bude dobře využíváno i pro potřeby výuky vysokoškolských studentů (obr. 4).

Obr. 4. Účastníci odborné komise si v nově vybudované velké laboratoři archeologické expedice se zájmem prohlížejí vystavené nálezy z jednotlivých hrobů velkomoravského pohřebiště. V popředí PhDr. Danica Staščíková-Štukovská, CSc., z AÚ SAV v Nitře, doc. Ing. M. Matejčík, CSc., z Mendelovy univerzity v Brně (vlevo) a Ing. V. Skoumal ze Znojma.

Po letních prázdninách se tým spolupracovníků začal aktivně věnovat také dalším třem důležitým úkolům. V oblasti výzkumné činnosti jsme se soustředili na zpracování dokumentace několika starších výzkumů do podoby náleзовých zpráv. Dvě z nich jsme také již odevzdali do archivu náleзовých zpráv AÚ AV ČR v Brně a splnili jsme tak svůj závazek za kalendářní rok 2009. V další, již nevědecké oblasti naší činnosti jsme s podporou projektu PdF MU a sponzorským darem ředitelství Lesů České republiky v říjnu 2009 zahájili výstavbu prvního z několika plánovaných sídlištních objektů, které se na Hradišti stanou součástí budovaného archeoskanzenu (obr. 5). Práci na výstavbě slovanské polozemnice však přerušilo špatné počasí v závěru roku. Hned, jak to bude možné, ale hodláme v práci pokračovat tak, abychom od zahájení letního

výzkumu v červenci 2010 mohli návštěvníkům představit také první dva rekonstruované velkomoravské objekty. Třetím, značně potřebným úkolem se od poloviny září stala obnova střechy s výměnou střešní krytiny na budově vědeckovýzkumné expedice. Aby do budovy nezatékalo, musela být stará, již zcela nevyhovující a popraskaná krytina kompletně vyměněna. Tento úkol se realizoval postupně při víkendových brigádách a za účasti řady studentů i magistrů (obr. 6).

Obr. 5. Odstraňování kůry pořízy a sekerami z dubových kmenů, které vytvoří stěny budovaných sídlištních objektů.

Závěrem tohoto krátkého úvodu, v němž jsme jen rámcově zrekapitulovali hlavně naše nejdůležitější mimovýzkumové pracovní aktivity lze konstatovat, že rok 2009 přinesl ve Znojmě-Hradišti nejen nové a bohaté archeologické objevy, ale současně také představoval další úspěšné období s výraznými stavebními, prezentačními a vědeckovýzkumnými aktivitami, realizovanými na průběžně stále upravované a vybavované základně. Ta již dnes patří mezi velmi slušně vybavená pracoviště nejen po stránce technické, přístrojové i prostorové, ale také po stránce kvality zázemí pro ubytování 25 spolupracovníků.

Úspěchy, kterých jsme dosáhli v r. 2009 ve Znojmě-Hradišti ve všech oblastech naší činnosti, by se rozhodně nemohly dostat bez obětavé a opravdu nezištné spolupráce našich studentů a magistrů, kteří bez nároků na jakoukoliv odměnu trávili ve Znojmě víkendy a svátky. Na Hradišti se nejčastěji pohybovali v montérkách a s pracovními rukavicemi. Pokud se nevěnovali archeologii, tak pilně pracovali na expedici či v jejím nejbližším okolí. Vykonalí velký kus práce a patří jim za to obrovský dík. Poděkování samozřejmě patří též všem sponzorům, z nichž jmenujme hlavně PdF MU /úhrada energií, vody a zakoupení mikroskopu/, Městský úřad ve Znojmě

Obr. 6. Účastníci jedné z víkendových brigád při opravě střechy a výměně krytiny na hlavní budově archeologické expedice.

/podpora prezentačních aktivit výzkumu/, Krajský úřad Jihomoravského kraje /podpora terénního výzkumu/ a Lesy České republiky /nákup dřeva, rákosu a dalších potřebných materiálů i nástrojů na realizaci projektu archeologického skanzenu/.

Vlastní vědeckovýzkumné aktivity roku 2009 zhodnotili účastníci mezinárodní archeologické komise přímo na Hradišti. Z jejich jednání byl pořízen přesný zápis, který všichni účastníci schválili. Zápis představuje významný a také závazný dokument, který kriticky hodnotí a připomínkuje provedené archeologické práce nejen v terénu, ale také při dalším zpracovávání nálezů hmotné kultury, při dokumentaci a prvotním zpracování. Doporučuje také jak dál ve výzkumu co nejlépe postupovat, čemu ještě více věnovat badatelskou pozornost a jak řešit některé komplikované úkoly. Je velmi potěšitelné, že členové komise se o našem výzkumu vyjádřili velmi pochvalně a konstatovali, že je prováděn na vysoké profesionální úrovni. Neměli žádné kritické připomínky a jasně doporučili dále pokračovat především ve výzkumu objevené centrální nekropole.

Vzhledem k významu publikujeme na závěr naší zprávy celý tento přijatý a jednomyslně schválený dokument v jeho úplném znění. Text jsme doplnili jen dvěma fotografiemi, které velmi dobře dokreslují vlastní vědeckovýzkumnou práci na zatím nejvýznamnějším výzkumu na Hradišti – na objeveném centrálním velkomoravském pohřebišti (obr. 8, 9).

Bohuslav F. Klíma

Obr. 7. Účastníci mezinárodní archeologické komise sledují prezentaci vedoucího výzkumu.

Příloha:

Z á p i s **z hodnotící komise archeologické výzkumné sezóny r. 2009** **ve Znojmě-Hradišti**

Účastníci: dle prezenční listiny (35+16 osob) /celkem 51 osob/.

Výzkumná sezóna r. 2009 se na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě řídila, tak jako v minulých letech, základními pravidly zakotvenými v Dekretu MK ČR, opravnými PdF MU samostatně provádět archeologické výzkumy, dále z doporučení minulé odborné archeologické komise (16. 9. 2008) a také bohatými praktickými zkušenostmi, získanými na tomto velmi složitém multikulturním nalezišti v průběhu 23 uplynulých výzkumných sezón.

Byla zahájena dvěma drobnými záchrannými akcemi již v měsíci dubnu a květnu. Nakonec proběhla na celkem pěti místech rozsáhlého hradiště a jeho předpolí. Hlavní výzkumná sezóna se uskutečnila až v prázdninovém období a trvala od 5. 7. do 21. 8. 2009. A to jako hlavní školní výzkum, který již našel pevné místo ve studijním programu nejen našich studentů, ale i studentů jiných fakult a vysokých škol. I když výzkumná sezóna byla oficiálně v terénu ukončena počítáme s tím, že několik dalších drobných šetření provedeme ještě v zářijovém a říjnovém ter-

mínu, za nejvhodnějších podmínek vlhkosti půdy a tím ideální čitelnosti jednotlivých zásahů do terénu. Především máme na mysli dokonalé prošetření a místy i jemné dobrání hrobových jam na pohřebišti a tím došetření všech jejich úprav hlavně ve stěnách.

Vlastní výzkum byl veden doc. B. Klímou za aktivní spolupráce jeho žáků, absolventů a současně studentů rozšiřujícího studia archeologie na FF MU (Mgr. L. Kratochvíla – zástupce vedoucího, Bc. J. Kováčika, Mgr. M. Svobodové, Bc. P. Bastlové, Mgr. P. Punčocháře, Bc. L. Bílka, Bc. V. Sedlákové a dalších). Na výzkumu úzce spolupracovali další odborníci, vysokoškolští učitelé, doktorandi a studenti. Lze jmenovat studenty a doktorandy Ústavu experimentální biologie PřF MU (5 antropologů – školící praxe- garant doc. Drozdová), Ústavu antropologie PřF MU; dále Ústavu chemie PřF MU (2 konzervátoři po celou dobu výzkumu rovněž v rámci školící praxe – garant prof. Příhoda), Mendelovy univerzity – geodeti (garant Ing. Veselý a doc. Ing. Matějík), Katedry archeologie FF UHK (5 studentů archeologie – školící praxe – garant doc. Tichý a doc. Kovárník). Dále v oblasti geofyzikálního měření na lokalitě aktivně spolupracovali kolegové z ÚAM FF MU (Mgr. Milo), ve stejném oboru geofyziky také dr. Hašek z firmy Geopek, v oboru paleobotanika vědeckopedagogický pracovník Západočeské univerzity v Plzni Mgr. P. Kočár, z Technického muzea v Brně Mgr. Hložek a speciální ošetření vzácného nálezů provádí technička R. Pelišková ze stejného pracoviště. Odborná posouzení v oblasti paleobotaniky poskytli pracovníci Mendelovy zemědělské univerzity (doc. Pavloušek – vinná réva), RTG snímkování provedl Ing. Baláš z FSI VUT v Brně. Připravena je spolupráce s prof. K. Stránským a Ing. Ptáčkovou ze stejného pracoviště při metalografických analýzách vybraných železných výkovek. Po převozu kosterního materiálu do Brna na PřF MU provedou stomatologický výzkum MUDr. Šimeček a MUDr. Šabatová. MUDr. Šimeček aktivně spolupracoval při studiu chrupu obyvatel velkomoravských Mikulčic. Dále bude také na PřF MU proveden parazitologický výzkum (garant doc. Drozdová).

Závěrem úvodu je třeba připomenout, že letošního hlavního prázdninového výzkumu na Hradišti ve Znojmě se zúčastnilo přes 110 spolupracovníků, kteří stejně jako v předchozích letech pracovali zcela zdarma a letos dokonce nebylo již možno jejich práci odměnit ani zaplacením obědů v hodnotě 50,- Kč. I tyto obědy si spolupracovníci platili sami. Za dobře odvedenou práci jim proto rozhodně náleží velké poděkování. Významně přispěli ke splnění všech úkolů záchranných výzkumů i obohacení informací o velkomoravském hradišti sv. Hypolita. Na archeologické výzkumy Hradiště sv. Hypolita ve Znojmě jsme dosud, za všechny roky prováděného záchranného výzkumu (24 roků), zatím z fondu na záchranné výzkumy obdrželi podporu jen jednou (v r. 2007). A to částku pouhých 20 000,-Kč (stavba rod. domu manželů Jeřábkových). Všechny potřebné finance stále poskytuje Nadační fond sv. Hypolita, PdF MU a další sponzoři – Krajský úřad Jihomoravského kraje (podpora výzkumu) a Městský úřad ve Znojmě (podpora propagace výzkumu).

Po zahájení jednání a představení hostů seznámil vedoucí výzkumu přítomné účastníky komise postupně se všemi dosaženými výsledky sezóny 2009. Za použití powerpointové prezentace představil jednotlivé záchranné akce. Na všech místech byl výzkum proveden, ukončen a budoucí staveniště rodinného domu sonda Herich – (viz níže) bylo již koncem července t. r. předáno stavebníkům.

1/ Záchranný výzkum „sonda Zezula“

probíhal o několika víkendech v dubnu a květnu 2009 při samém východním okraji hradišské ostrožny. Vyvolala jej přístavba garáže u rodinného domu manželů Zezulových. Skrývka proběhla klasickou cestou – ručním oddrňováním a následně prošpachtlováním poměrně mělké-

ho hlinitého pokryvu skalního skeletu pouze v prostoru budoucí stavby. Výzkumem se podařilo zachytit část okrajové sídlištní plochy s několika mělkými zásahy a nárožím slovanské (velkomoravské) obytné stavby. Zkoumaný prostor dosahoval rozměru pouhých 3×7 m. a navíc se jeho středem ve směru S–J táhl 40 cm široký výkop vodovodní přípojky, který zasahoval až do skalního podloží.

Výzkum na tak malé ploše nemohl přinést závažná zjištění. Jen doplnil mozaiku poznání tohoto prostoru Hradiště, skládanou po letech vlastně jen z takových drobných šetření. Z nálezů lze jmenovat menší kolekci střepů keramiky, zvířecí kosti (prase, pes) a několik drobných předmětů (přeslen, šídlo).

2/ Záchranný výzkum „sonda statek – kanalizace“

probíhal o víkendech v měsíci květnu a byl vynucen neudržitelnou situací v areálu proboštského statku. Budovy naší expedice jsou dosud, jako dva poslední objekty na celém Hradišti, napojeny jen na kanalizační jímku, která nestačí. Proto bylo třeba provést výkop kanalizace ze statku k ulici Křížovnické, kudy prochází trasa hlavní odpadní stoky. Rýhu o šíři 60 cm zahloubil až do skalního podloží bagr. A to za asistence archeologů, kteří následně provedli detailní prošetření stěn úzkého výkopu. Pod mocnou vrstvou navážek a srovnávání terénu, navíc také až na skálu porušeného základu zdí stáje a širokým výkopem pro znojemské centrální vodovodní potrubí /šíře 250 cm/, jsme nad skalním podložím zachytili poměrně slabou šedočernou kulturní vrstvu a několik porušených, do skály mělce zahloubených objektů (6 objektů). Z nich byly vyzvednuty pouze drobné střepy hlavně velkomoravské keramiky.

3/ Záchranný výzkum „sonda Herich“ – stavba rodinného domu.

představoval hlavní a dosti rozsáhlý výzkum na ploše 13×25 m (325 m²) v areálu opevněného předhradí. Měl se uskutečnit již v loňském roce (2008), ale stavebníkovi se nepodařilo včas si vyřídit všechna potřebná povolení a následně ani neodstranit stojící staré stavení s hospodářskými objekty. Asanace proběhla až v jarních měsících t.r. a poté jsme na volné ploše mohli ihned přistoupit k přípravě záchranného výzkumu, který probíhal v červenci a 1.8. byla parcela předána stavebníkovi. Terénní situace zde byla velmi špatná. Skrývku mělkého hlinitého pokryvu skalního podloží jsme provedli ručně. V severní polovině kryla skálu pouze slabá hlinitá a dokonale promíchaná /převrácená/ vrstva o mocnosti 5–40 cm. Novověký materiál se běžně objevoval až na podložní skále. Přesto jsme dokázali na ploše zachytit porušený a do skály 20–30 cm zasekaný velkomoravský dům se zbytky kamenné pece v sz. rohu, dále drobné pozůstatky obytného novověkého stavení, postaveného před r. 1850. K němu patřil i ve skále zasekaný sklípek. Nejvýraznější stopy však náležely poslednímu /asanovanému/ stavení, vybudovanému těsně po r. 1850.

4/ Záchranný výzkum „sonda statek – stáj /expozice/“

V souvislosti se stavebními aktivitami Nadačního fondu sv. Hypolita a s dlouhodobým záměrem vybudovat ve vyhořelé a znovu postupně opravované stáji trvalou archeologickou expozici jsme v červenci přistoupili k sondážnímu řezu pod podlahou této stojící stáje. Místo se nalézá na rozhraní vnitřního velkomoravského hradu a opevněného předhradí a kryje se s linií pravěké, velkomoravské a následně také dnes ještě místy stojící renesanční fortifikace (hradby). Provedený řez upřesnil informace o konstrukci pravěkého valu i jeho využití a úpravě v době 9. století. S tímto výzkumem byli následně účastníci komise seznámeni přímo v terénu.

Obr. 8. Celkový pohled na východní část rozsáhlé staroslovanské nekropole. Spolupracující studenti hlavně katedry historie PdF MU připravují a dokumentují nálezovou situaci na ploše s přibližně sto odkrytými hrobovými celky.

5/ Záchranný a předstihový výzkum na velkomoravském pohřebišti

probíhal ve dvou samostatných akcích. Nejprve ještě v jarních měsících v těsném jižním sousedství novostavby manželů Šobových. A to na okraji terasy, kde majitelé připravují stavbu ohradní kamenné zidky. Stavebník ochotně povolil archeologům provést nejprve drobné zjišťovací sondážní řezy, vedené kolmo k novostavbě. Ty zachytily hrobové celky, které byly následně odkryty, prošetřeny a zdokumentovány. Řidší skladba kostrových hrobů (17 hrobů) zde však již dokládá blížící se východní okraj této velké nekropole. Po provedeném prvním výzkumu jsme byli stavebníkem JUDr. Šobou přímo vyzváni k tomu, abychom navázali na loňské práce a pokračovali dále západním směrem v terénním výzkumu objeveného pohřebiště. Jeho žádost vycházela z ochoty nejen pomoci archeologickému výzkumu dlouho hledaného pohřebiště, ale především z úvahy o tom, že čím dříve budou mít jeho dlouhou parcelu archeologové prošetřenu, tím dříve si bude moci definitivně upravit svoji zahradu a potom již archeology na svůj pozemek nepustí. Tato filosofie majitele parcely nám plně vyhovuje a odpovídá také plánovaným představám dalšího výzkumu, které se váží na zjištění rozsahu objevené nekropole ve směru Z–V.

S výsledky zde provedeného výzkumu byli účastníci komise podrobně seznámeni. Prohlédli si malou výstavku nálezů v kulturním domě, ukázek všech forem dokumentace, situaci na skryté ploše přímo v terénu a výstavku právě konzervačně ošetřovaných nálezů v laboratoři.

Obr. 9. Bc. Věra Sedláková preparuje jeden z kostrových hrobů.

Členové komise konstatují:

- že všechny provedené výzkumy a šetření byly uskutečněny standardními metodami na vysoké profesionální úrovni a naprosto splnily svůj cíl i očekávání;
- do výzkumu se aktivně a velmi ochotně zapojila řada odborníků z různých pracovišť. Byla tak navázána úzká interdisciplinární spolupráce, která bude dále pokračovat, rozhodně záhy poskytne řadu hodnotných poznatků a doplní naše vědomosti o různých stránkách života našich předků na Velké Moravě i jejich hmotné kultuře.
- Členové komise vyzdvihli finanční nenáročnost výzkumů, které jsou optimálně propojeny s výukovým procesem na vysoké škole a také velmi dobré, efektivní hospodaření s prostředky. Při jakékoliv jiné organizační formě by tak náročné výzkumy, jaké jsou archeologickým týmem prováděny na Hradišti sv. Hypolita, představovaly pro oprávněnou organizaci obrovskou finanční zátěž. /letošní sezóna přibližně 450 000,- Kč/
- za zabezpečení výzkumů vyslovili velký dík zástupcům NF sv. Hypolita, za podporu výzkumu poděkování vedení PdF MU, sponzorům – Krajský úřad Jihomoravského kraje, Městský úřad ve Znojmě, a všem spolupracujícím studentům, magistrům i odborníkům za velmi dobře odvedenou práci v terénu i při prvotním zpracování a ošetření nálezů v nově vybudované a vybavené laboratoři.
- Pochvalně se členové komise vyjádřili také o všech formách prezentačních aktivit, k nimž v posledních týdnech přibýly i budované a vkusně upravené paravány.

Členové komise doporučují:

- pokračovat ve všech záchranných výzkumech a předstihových akcích a tak dále dobře zabezpečovat archeologickou ochranu i dohled nad kulturním dědictvím na lokalitě a v jejím zázemí;
 - pokračovat ve výzkumu pohřebiště především v místech ohrožených stavební činností a také dále západním směrem s cílem zjistit jeho rozsah;
 - dále rozvíjet interdisciplinární spolupráci s domácími i zahraničními odborníky;
 - výsledky výzkumů na Hradišti postupně zpracovávat nejen do podoby náleзовých zpráv, ale i dalších publikačních výstupů.
- (Katalog velkomoravského pohřebiště za r. 2008 je již připravován a jeho základní podoba /zatím o rozsahu 70 stran/ byla k dispozici pro nahlédnutí).

Ve Znojmě-Hradišti, září 2009

Bohuslav Klíma

Poutnictví v českých zemích v evropském kontextu

Moravské zemské muzeum v Brně pořádalo v průběhu roku 2009 ve spolupráci s katedrou historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity již čtvrtý přednáškový cyklus.¹ Po úspěšných předchozích, tematicky na sebe navazujících cyklech k dějinám církevních řádů v českých zemích ve středověku, v barokní době a v 19. a 20. století byl tentokrát cyklus zaměřen na další důležité téma církevních dějin – poutnictví v českých zemích, zasazené do evropských souvislostí. Pro přednáškový cyklus se podařilo sehnat většinu odborníků, kteří se ve své práci zaměřují právě na dějiny poutních míst. Díky množství přednášejících se cyklus neodehrával pouze v průběhu jara, jak byl původně koncipován, ale měl ještě navazující podzimní část. Zahajovací přednášku proslovil hlavní organizátor cyklu Mgr. Jiří Mihola, Ph.D. z katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Byla věnována problematice barokního poutnictví na Moravě. Další důležité téma, architekturu poutních míst, její specifika a proměny v průběhu staletí přiblížil kunsthistorik PhDr. Aleš Filip, Ph.D. z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Navázat měla přednáška zřejmě nejznámějšího odborníka na problematiku poutnictví, prof. PhDr. Ing. Jana Royta, Ph.D. z Univerzity Karlovy, ta však byla nejprve odložena a nakonec zrušena. Další přednášející z brněnské Filozofické fakulty, Mgr. Vladimír Maňas, Ph.D., se jako znalec náboženských bratrstev v přednášce věnoval podílu těchto korporací na poutnickém provozu v období baroka, přičemž se soustředil na moravské území. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc. jako první naplnil záměr, aby problematika poutnictví nezůstala uzavřena pouze v českém prostředí. Jeho přednáška nesla název České pouti do Itálie. Vzhledem k tomu, že přednáškový cyklus nebyl chronologicky omezen pouze na barokní dobu, která byla „zlatým věkem“ poutí, bylo nutné posluchačům nabídnout také představu o středověkém poutnictví. Tohoto úkolu se ujal Mgr. Jan Hrdina, působící v Archivu hlavního města Prahy, který přednášel o českých poutnicích v Říši na sklonku středověku. Poměrně netradiční, ale zajímavé téma si vybral Mgr. Dušan Foltýn z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, který je zároveň pracovníkem Centra mediévistických studií. Svoji přednášku, zaměřenou na genezi poutních legend,

¹ Předchozí spolupráci katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a Moravského zemského muzea v Brně autor podrobněji přiblížil na stránkách Sborníku prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, č. 20 na straně 187 a n. a v č. 22 na straně 228 a n.

konkretizoval na příkladě českých Chorušic a moravských Žarošic. Mnohá poutní místa jsou spjata s působením církevního řádu. K nejvíce činným náleželi jezuité a také žebravé řády. Působení jezuitů na nejslavnějších poutních místech českých zemí měla přiblížit PhDr. Markéta Holubová, Ph.D. z Etnologického ústavu Akademie věd České republiky v Praze. Z důvodu nemoci ji však musel zastoupit hlavní organizátor přednáškového cyklu. Mgr. Martin Elbel, Ph.D. z Univerzity Palackého se ve své přednášce věnoval poutní praxi a jejímu místu v působení řádu františkánů. Mariánská poutní místa jižních Čech a především jejich typologii představili ve své společné přednášce odborníci z Památkového ústavu jižních Čech PhDr. Zdeňka Prokopová a Mgr. Martin Gaží. Při výběru témat pro přednáškový cyklus byl ze strany pořadatelů zájem, aby měli posluchači možnost komparace vývoje a specifík poutnictví v zemích Koruny české. Příspěvkem k tomuto srovnání byla jistě také přednáška PhDr. Marie Schenkové, CSC., ze Slezského muzea v Opavě, která se ve své přednášce zaměřila na poutní místa ve Slezsku. Jarní část uzavřela přednáška doc. PhDr. Marie Mackové, Ph.D., nazvaná Středoevropské poutnictví v 19. století. Podzimní završení přednáškového cyklu zahájila Mgr. Veronika Čapská, Ph.D., z Ústavu historických věd Slezské univerzity v Opavě, která se ve svém vystoupení vrátila ke spojení působení církevního řádu a poutní tradice v přednášce Řád servitů a barokní poutní krajina Evropy. Nezůstalo opomenuto ani téma votivních darů. O jejich spojení s poutní tradicí přednášela PhDr. Hana Dvořáková z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Přednáškový cyklus uzavřel doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. z Historického ústavu Akademie věd České republiky v Praze, který se zaměřil na téma Poutní tradice a mariánská úcta v českých zemích ve 20. století. Přednáškový cyklus se ve své jarní i podzimní části těšil poměrně slušnému zájmu posluchačů, kteří kladně hodnotili nejen odbornou erudici přednášejících, ale také to, že prakticky všechny přednášky byly doplněny bohatým obrazovým materiálem. Po vlastní přednášce zbýval čas také na dotazy posluchačů. Po skončení jarní části cyklu měli zájemci možnost upevnit si získané vědomosti prostřednictvím praktického poznání. Jiří Mihola a Aleš Filip připravili a vedli exkurzi po vybraných poutních místech východní a jihovýchodní Moravy. V rámci bohatého programu účastníci navštívili např. Koryčany, Velehrad, Strážnici, ale také nejdůležitější poutní místo Slovenska – Šaštín-Stráže. Vzhledem k zájmu posluchačů se rozhodlo Moravské zemské muzeum završit úspěšný přednáškový cyklus vydáním publikace. Poneše název *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Kromě textů, které budou rozšířenými či modifikovanými verzemi proslovených příspěvků, bude publikace významně bohatší také o několik příspěvků z pera renomovaných autorů, kteří se na přednáškách podílet z nějakého důvodu nemohli. Především se jedná o profesora Jana Royta a jeho téma Barokní pouť v Čechách, dr. Holubovou, dr. Večerkovou z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně, která dodala příspěvek Oslavy cyrilometodějského milénia na Moravě (1863) a jejich odraz v lidových vrstvách a Mgr. Petra Tesaře ze Slezského archivu v Opavě, který přispěl článkem Moravské poutní místo Slezanů: Kaple Nejsvětějšího Spasitele u Dolních Životic.

Jiří Mihola

Celostátní kolo Středoškolské odborné činnosti (SOČ), obor historie 2006–2010¹

Středoškolská odborná činnost je soutěží talentovaných středoškoláků v řešení odborných problémů v 18 vědních oborech. Soutěže se mohou zúčastnit žáci denního studia střední školy (výjimečně i základní školy) v kterémkoliv z vyhlášených oborů. Soutěž probíhá zpravidla ve třech kolech a uskutečňuje se formou soutěžních přehlídek nejlepších individuálních nebo kolektivních prací, které žáci osobně obhajují před porotou. Nejúspěšnější řešitelé jsou často vybíráni k účasti na obdobných mezinárodních soutěžích. Vyhlášovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a garantem Národní institut dětí a mládeže MŠMT. Jedním ze soutěžních oborů je také historie. Předsedou čtyřčlenné komise, která posuzuje úroveň předložených prací i kvalitu obhajoby jednotlivých autorů, je od roku 2005 prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc. (v letech 2001–2004 byl členem komise), vedoucí katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. V komisi dále jako členové zasedají (v nezměněném složení od roku 2001) Mgr. Jiří Mihola, Ph.D., ze stejné katedry, PhDr. Eliška Kunstová zastupující Asociaci učitelů dějepisu (ASUD – jeden ze soutěžících, nemusí se jednat o vítěze, získává zvláštní cenu této asociace) a PhDr. Jiří Kalferst z Východočeského muzea. Středoškolská odborná činnost má svůj počátek v roce 1978. Předtím na středních školách v celém Československu existovalo několik různých odborných soutěží, například na gymnáziích v České republice soutěž samostatných prací s přírodovědným a ekologickým zaměřením *Natura Semper Viva* a na středních průmyslových školách odborné tematické technické konference (například na strojních průmyslovkách ve čtyřech tematických okruzích). Ministerstvem školství byly v roce 1978 tyto soutěže začleněny do nově vzniklé federální soutěže s názvem Středoškolská odborná činnost. Technicko-přírodovědná a společenskovední činnost byla rozvíjena v úzké součinnosti se školou a dalšími institucemi a přispívala k prohlubování vědomostí a zvyšování zájmu žáků o studovaný obor, orientovala je ke studiu na vysokých školách a napomáhala k prohlubování spojení školy se společenskou praxí. Tato činnost byla vyvíjena v technicko-přírodovědných a společenskovedních kroužcích ve školách. Završením aktivity kroužků byly soutěže, v nichž jednotlivci i kolektivy obhajovali výsledky své práce. Mnohé se od začátku SOČ změnilo, „sočka“ však stále navazuje na výchovně-vzdělávací systém středních škol.² Počínaje rokem 2009 má k popularizaci soutěže, ale například i ke shánění sponzorů, napomoci elektronický občasník SOČkař, na jehož stránkách mohou publikovat organizátoři, porotci i studenti, kteří se klání zúčastňují.³

Úroveň prací, které postupují do celostátního kola, je různá. Odvíjí se mimo jiné od konkurence na nižších úrovních soutěže. Vítězné a různými zvláštními cenami ohodnocené práce mívají úroveň srovnatelnou s diplomovými pracemi na vysokých školách a v některých případech se dočkaly publikování.⁴ Jsou to často práce rozsáhlé, původní a úžeji chronologicky i tematicky vymezené. Také obhajoba nejúspěšnějších mívá velmi slušnou odbornou i rétorickou úroveň. V současnosti je téměř samozřejmou součástí vystoupení soutěžícího využití powerpointové prezentace. Nelehkou roli porotců znesnadňují některé velmi úzce zaměřené práce

¹ Zpráva navazuje na předchozí pojednání o celostátním kole SOČ a výsledcích v oboru historie v letech 2001–2005, kterou autor zveřejnil ve Sborníku prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, řada společenských věd, č. 21, Brno 2006, s. 144.

² K historii SOČ jsou podrobnější informace, včetně kompletních výsledků, dostupné na <http://www.soc.cz/historie-soc0>.

³ Srovnej: <http://www.soc.cz/sockar-1-2009/2995444/1-09.pdf>.

⁴ Např. práce Filipa Plašila, který v následujících letech publikoval i další regionální práce zaměřené na církevní dějiny a správu nebo práce Šárky Navrátilové, která bude ve zkrácené verzi pod názvem Německý dům v Brně publikována v rámci připravované monografie Brno v proměnách staletí.

nebo práce na pomezí několika vědních oborů. Naopak některá v podstatě historická témata jsou organizátory občas zařazena do jiných oborů, např. Filozofie a politologie nebo do oboru Teorie kultury, umění a umělecké tvorby. Nejblíže historii má však většinou také bohatý doprovodný program, v jehož rámci porotci i studenti navštíví nejvýznamnější pamětihodnosti pořadatelského města a jeho okolí. Na závěr připojuji seznam vítězných prací oboru historie v letech 2006–2010, na jejichž volbě se významně podíleli zástupci katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Některé práce, počínaje ročníkem 27 (záleží na svolení autora), jsou přístupné ke stažení.⁵

Hodnotící porota oboru historie v celostátním kole SOČ. Zleva: Jiří Mihola, Eliška Kunstová, Jaroslav Vaculík (předseda), Jiří Kalferst.

2006 (28. ročník) – Karlovy Vary:

1. Ondřej Srba (Gymnázium Rožnov pod Radhoštěm: *Kapitoly z dunhuangologie* (+ cena ASUD)
2. Kamil Gregor (Gymnázium Žďár na Sázavou): *Židé v politickém okrese Nové Město na Moravě v letech 1938–1942*
3. Barbora Majerová (Gymnázium Arabská, Praha): *František Petr Kien – osobnost a dílo*

⁵ <http://soc.nidm.cz/archiv>.

2007 (29. ročník) – Prostějov:

1. Filip Plašil (Gymnázium Jihlava): *Kapitoly z historie polenské církevní správy* (+ cena ASUD)
2. Vít Hinčica (Jazykové gymnázium P. Tigrida, Ostrava-Poruba): *Pionýrská dráha v Ostravě*
3. Jaroslav Vítek (Gymnázium J. Š. Baara, Domažlice): *Domažlické kostelní zvony – historie a současnost*

2008 (30. ročník) – Varnsdorf:

1. Jiří Honzl (Gymnázium Jihlava): *JUDr. Matěj Netval*
2. Marie Pechancová (Gymnázium Zlín): *Ploština – její skuteční i neskuteční hrdinové*
3. Jan Pařez (Gymnázium Jana Palacha, Praha): *Po stopách tří zaniklých skláren v Novohradských horách* (+ cena ASUD)

2009 (31. ročník) – Dvůr Králové nad Labem:

1. David Franta (Gymnázium Jaroslava Vrchlického, Klatovy): *Ztracený obrozenec Josef Franta Šumavský (1796–1857)* (+ cena hejtmana královohradeckého kraje)
2. Anna Simbartlová (Gymnázium F. X. Šaldy, Liberec): *Jan Waldauf a Sokol*
3. Hana Gabrielová (Gymnázium Strakonice): *Historie vodního mlýna v Hoslovicích aneb co voda přinesla a čas vzal*
Cena ASUD: Lukáš Malý (Gymnázium Dvůr Králové n. L.): *Osudy lidí zařazených do Pomocných technických praporů*

2010 (32. ročník) – Chrudim:

1. Šárka Navrátilová (Gymnázium Vyškov): *Německý dům v Brně, stavba bez historické paměti* (+ cena ASUD)
2. Ladislav Futtera (Gymnázium dr. Josefa Pekaře, Mladá Boleslav): *140 let vlečkové dopravy do cukrovaru Dobrovice (1870–2010)*
3. Václav Vích – Jakub Šustek – Miroslav Krejčík (Gymnázium Václava Hlavatého, Louny): *Poválečná situace v Postoloprtech (1945–1947)*

Jiří Mihola